

Håvard Undheim

Jemtlands forsvenskning

Svensk integrasjon av Jemtland cirka
1645-1700

Bacheloroppgave i Historie

Veileder: Magne Njåstad

Mai 2019

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning	2
1.1 Emne og problemstilling	2
1.2 Historiografi	2
1.2.1 Skandinavia	3
1.2.2 Jemtland	5
1.2.3 Freden i Brömsebro	7
1.3 Kilder	7
1.3.1 Dronning Kristinas resolusjon	7
1.3.2 Den västernorrländska kommisjon	8
Kapittel 2: Kirka som integrasjonsaktør	8
2.1 Språk og skole i kirkevesenet	9
2.2 Presteskapets inntekt og rettigheter	12
Kapittel 3: Rettslig- og fiskal administrasjon av landskapet	13
3.1 Lagmannen	16
3.2 Fogden	17
3.3 Landstinget	19
3.4 Odelsrett	20
3.5 Jemtlands representasjon i Riksdagen	21
Kapittel 4: Militæret	22
4.1 Militærets ressursuttak	23
4.2 Militære konflikter og rettslige konsekvenser i Jemtland	25
Kapittel 5: Konklusjon	28
Kilder og litteratur	32

Kapittel 1: Innledning

1.1 Emne og problemstilling

Den 13. august 1645 ble fredsavtalen underskrevet i Brömsebro etter to års krigføring mellom Sverige og Danmark-Norge. Som resultat av Hannibalfeiden måtte Danmark-Norge avstå flere landområder til Sverige, nemlig Jemtland, Herjedalen, Gotland og Ösel. Dermed satt svenskene i gang en integrasjonsprosess for å innlemme disse nyervervede provinsene i den svenske staten.

Denne oppgaven vil ta for seg det svenske forsøket på integreringen av Jemtland og hvordan det ble gjennomført. Oppgaven vil ha hovedfokus på landskapet Jemtland, fra freden i Brömsebro i 1645 frem til utbruddet av den store nordiske krig i 1700. Bakgrunnen for denne avgrensingen er et sitat av Edvard Bull i boka hans *Jemtland og Norge* fra 1927. Han skriver følgende:

I Karl XII's tid er de (Red: jemtene) åpenbart blitt rent svenske, og den avgjørende perioden for forsvenskningen må altså være den menneskealder som ligger mellom den skånske krig og den store nordiske krig.¹

Som man ser hevder Bull at den avgjørende perioden ligger et sted mellom den skånske krig, som utspilte seg fra 1675 til 1679, og den store nordiske krig. Men prosessen startet allerede i 1645. Derfor er det viktig å ikke overse de første 30 årene av prosjektet. Oppgaven kommer derfor også til å analysere dronning Kristinas resolusjon anno 1645. I resolusjonen finner man punkter om endringer for kirken, allmuen og militæret. Da får vi to spørsmål som undersøkelsen skal forsøke å belyse og besvare. I hvilken grad påvirket dronning Kristinas resolusjon forsvenskningen av jemtene, og er det noe hold bak Edvard Bulls konklusjon om at jemtene var blitt svenske innen det 17. århundrets slutt?

Oppgaven vil bli delt inn i tre hovedtemaer for å se hva som kan ha bidratt til Edvard Bulls konklusjon. Disse vil bli kirken, den rettslige- og fiskale administrasjonen av landskapet og militæret. I dronning Kristinas resolusjon står det ikke noe om den rettslige administrasjonen, men for å kunne forstå hvordan og hvorfor jemtene ble knyttet tettere til den svenske statsmakten er det nødvendig å også innlemme dette området som en del av undersøkelsen.²

1.2 Historiografi

Den teoretiske innfallsvinkelen til undersøkelsen vil bli å se på tiltak gjort fra den svenske øvrighetens side for å integrere Jemtland og jemtene i den svenske staten. For å forstå

¹ Bull, Edvard, *Jemtland og Norge*, Oslo 1927: 229

² Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

om, og hvordan disse endringene fungerte er man også nødt til å se på hvordan befolkningen forholdt seg til dem. Statens tiltak, som må analyseres, kommer i form av dens aktive rolle innenfor kirken, den sivile administrasjonen og militæret. Først av alt vil det skandinaviske statssystemet presenteres for å få en oversikt over hvilke vilkår som lå til grunne, og som kan være med å beskrive utviklingen under integrasjonsprosessen av Jemtland. Deretter vil vi se nærmere på Jemtland som en provins og den historiske utviklingen der alene. Dette gjør vi for å få en oversikt over oppgaven videre og hvilke premisser den bygger på.

Opgaven omhandler integrasjonen av Jemtland. Med integrasjon mener man at et mindre område blir innlemmet og gjort til en del av et større.³ Når det er snakk om et landområde og dets befolkning er det de nye institusjonene som har størst påvirkning på prosessen for at integrasjon skal kunne la seg gjennomføre. Institusjonene fører med seg en ny øvrighet som landskapet og befolkningen til dels blir avhengig av og for å være en del av disse må innbyggerne endre seg. For eksempel får de nye lover og kommunikasjonssystemer de må tilpasse seg. I denne undersøkelsen er integrasjonen av jemtene hovedpunktet. Espen Andresen skriver at en integrasjonsprosess ikke kan oppfattes som fullbyrdet før alle parter ser på seg selv som en helhet, og ifølge det utsagnet må alle jemter ha sett på seg som svenske for at Edvard Bulls påstand skal være rett.

1.2.1 Skandinavia

Det er tidligere gjort en del forskning angående det skandinaviske statssystemet på 1600-tallet. I boka *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet* presenterer Jan Lindegren for oss utviklingen av et mer sentralisert statssystem hvor statenes yttergrenser blir trukket nærmere de styrende organene. Her tar Lindegren for seg likheter og ulikheter mellom de skandinaviske landene og hvorfor de utviklet seg annerledes.

Ifølge Jan Lindegren var både Danmark-Norge og Sverige var på 1600-tallet det man kan kalle for maktstater. En maktstat kan oppsummeres i 4 punkter:⁴

1. Staten baserer seg på agrar produksjon.
2. Samfunnets ressurser sentraliseres og konsentreres.
3. Det nasjonale statssystemet er i en permanent konflikt med andre nasjonale statssystem.

³ Andresen, Espen, *Landskap og Maktstat, Jemtland 1613-1645*, Östersund 2000: 1-2

⁴ Lindegren, Jan, «Det danska och svenska resurssystemet i komparation», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 11-12

4. Den nasjonale økonomien er knyttet til den «europiske verdensøkonomien», og blir stadig mer berørt av endringer i den.

Den grunnleggende ressursen for en maktstat er befolkningen. Ved freden i Brömsebro i 1645 og freden i Roskilde i 1658 snur maktbalansen i Nord-Europa i Sveriges favør.⁵ Sverige vant både danske og norske områder, og spesielt med Skåne hvor et stort antall av Danmarks tidligere befolkning blir overført til Sverige, får store virkninger på maktbalansen mellom de to nordiske statene, både militært og økonomisk.

Ifølge Jan Lindegren er en maktstats viktigste oppgave å holde militæret ved like for å være i stand til å konkurrere på det internasjonale plan.⁶ Sverige var fra midten av 1500-tallet til 1720 involvert i flere store europeiske kriger samtidig som de forsøkte å utvide sine landegrensene. Dette krevde militært personell og Sverige ønsket i størst mulig grad at det militære mannskapet skulle være fra svenske områder. I Danmark-Norge ble det i samme periode benyttet et større antall leiesoldater. En essensiell faktor bak dette er det økonomiske utgangspunktet til Danmark-Norge kontra Sverige. Økonomien var i begge landene basert på agrar produksjon, men geografiske forskjeller avgjorde hvor effektivt jordbruket var.⁷

Danmark, som før 1658 også kontrollerte Skåne i Syd-Sverige hadde tilgang til bedre jord, som økte produksjonen. Forholdene var ikke like bra ellers i Norden, men i Norge var det mer fokus på fiske og eksport av andre råvarer som trelast, mens kornet fikk man lett importert fra Danmark. Danmark-Norge var altså mer involvert i internasjonal handel enn Sverige. Danskene eksporterte jordbruksprodukter og nordmennene råvarer som trelast og fisk. Svenske ble holdt utenfor store deler av det vest-europeiske markedet blant annet på grunn av Öresund, som var kontrollert av danskene. Dette satte i gang en raskere sentraliseringsprosess i Sverige, hvor staten hadde et større behov for å kontrollere en større andel av landets ressurser enn i Danmark og Norge, hvor overskuddet og tilgangen til andre markeder var større og bedre.

Jan Lindegren viser at bedre geografiske og økonomiske forhold lå til rette for Danmark-Norge enn Sverige i denne perioden. Dette førte til at Sverige ble sentralisert tidligere enn nabolandet for å være i stand til å konkurrere på det europeiske plan. Den svenske staten behøvde derfor i større grad ressursene den kunne få ut av Jemtland enn Danmark-Norge, noe som førte til et behov for sterkere statlig tilstedeværelse i landskapet.

⁵ Lindegren 1995: 14-15

⁶ Lindegren 1995: 16

⁷ Lindegren 1995: 38-41

1.2.2 Jemtland

I boka *Grenser og grannelag i Nordens historie* presenterer Magne Njåstad og Espen Andresen for oss den historiske utviklingen i Jemtland fra Kalmarunionens oppløsning i 1523 fram til provinsens statsbytte i 1645.

Jemtlands beliggenhet var relativt utilgjengelig. Det finnes to typer periferiområder.⁸ Det ene er områder som ligger lang borte fra maktsentrumet, men som på grunn av tilgang til kommunikasjonsmidler som sjøfart muliggjør en relativt god og enkel måte å holde kontakt. De nordlige delene av Norge er eksempler på dette. De andre områdene er innenlands liggende landskap som sperres av fjell eller skog som fører til at det er vanskelig å komme frem. Jemtland faller inn under den siste kategorien, med «Kjølen» som sperregrense mot Trøndelag. Kjølen er et gammelnorsk navn på fjellkjeden som i dag går langs den norsk-svenske grensa.

Jemtland strategiske rolle som grenseprovins oppstår først etter Kalmarunionens oppløsning i 1523.⁹ Under Kalmarunionen var Jemtland en utilgjengelig provins med stor grad av indre selvstyre. Jemtland var hverken strategisk plassert eller viktig nok økonomisk for at staten skulle tjene på å øke sin innflytelse. Med to monarker som nå forøkte å skaffe seg kontroll over Norge satte det norske riksrådet klare betingelser for å fortsette med den danske kongen Frederik I som rikets regent over det svenske alternativet Gustav Vasa. Jemtene derimot satt på gjerdet og var usikre på om de skulle følge det norske riksrådets bestemmelse eller forøke å få til en egen avtale. De ble kontaktet av Gustav Vasa og i 1523 forhandlet de på egenhånd med ham og Sverige, men de ble ikke enige angående skattlegging. Denne ubesluttsomheten fra jemtene side ser man igjen ved flere senere anledninger i konflikter mellom Danmark-Norge og Sverige. Fra 1530-tallet ser man at Jemtland får en økt prioritet blant de dansk-norske styringsorganene på grunn av sin varige posisjon som grenseprovins.

Integrasjonen av Jemtland i Norge lot likevel vente på seg.¹⁰ Selv om Jemtland igjen havnet midt oppi den nordiske sjuårskrigen fra 1563 til 1570, gikk integrasjonsprosessen motsatt vei, og man kan si at de fikk flere fordeler og privilegier enn de øvrige delene av Norge. Det som derimot kan sies å ha blitt mer integrert i den norske staten fra 1570 av er kirka. Kirken hadde ligget under erkesetet i Uppsala og dermed kontrollert av den svenske kongen. Som resultat av sjuårskrigen ble kirka flyttet til Trondheim under den danske

⁸ Njåstad, Magne, Andresen, Espen, Englund, Sonja, Theland, Tord, «Landet i midten: Jemtland fra unionsperiferi til grenseprovins», i Steinar Imsen (red.), *Grenser og Grannelag i Nordens historie*, Oslo 2005: 289

⁹ Njåstad m. fl 2005: 284-289

¹⁰ Njåstad m. fl 2005: 289-290

kongens kontroll. Dette førte til at det ble et forbud mot svenske prester og det ble opprettet en presteskole. Staale Slungård har i sin masteroppgave tatt for seg forholdet mellom stat og geistlighet i Jemtland fra 1571 til 1645. Han konkluderer med at en økt statlig kontroll over geistligheten fra 1613 av fører Jemtland gradvis nærmere den dansk-norske statsmakten gjennom de neste tiårene.¹¹

Etter Kalmarkrigen (1611-1613) skulle det bli store omveltninger for landskapets innbyggere.¹² Under krigen hadde jemtene nektet å støtte den dansk-norske styrken som hadde inntatt Jemtland for å stå imot svenskene og flere valgte å hjelpe svenskene isteden. Sverige okkuperte provinsen men den ble gitt tilbake ved fredsforhandlingene. Jemtenes innsats under konflikten skulle føre til konsekvenser og en sterkere integrasjonsprosess fra den dansk-norske staten.

Den store majoriteten i Jemtland var bønder, som i resten av Skandinavia, og som resultat av Kalmarkrigen skulle det bli store omveltninger i deres levesett.¹³ Kristian 4. av Danmark-Norge var innstilt på å straffe dem. Det førte til at alle jemter som ikke hadde tatt opp våpen eller flyktet ved svenskernes inntog i landskapet mistet odelsretten og de måtte kjøpe seg fri som fredløse. Skatteprivilegiene de tidligere hadde dratt nytte av ble opphevet og de mistet sin posisjon i riket ettersom landskapsseglet ble tatt fra dem, noe som vil si at selvstyret som de tidligere hadde i provinsen forsvant. Senere blir det fulgt opp med en rekke økonomiske og politiske tiltak for å integrere og gjøre Jemtland mer lik resten av Norge. Innskrenkingen av det lokale selvstyret førte til mer innflytelse fra sentralmakten ettersom de nye embetsmennene i hovedsak kom fra Danmark. Espen Andresen hevder at staten de neste årene førte en politikk som var ment for å utnytte landskapets økonomiske og politiske potensiale.¹⁴ På tross av dette kan man si at Jemtland hadde aldri vært så «norsk» som ved utbruddet av Hannibalfeiden.

Det er også gjort arbeid angående Jemtland mellom 1645 og 1700. Det mest utfyllende og omfattende verket om personer og hendelser i landskapet i denne perioden er Janrik Bromés bok *Jämtland och Härjedalens historia, tredje delen, 1645-1720*, fra 1954. Boka er bind nummer 3 i hans prosjekt om å avdekke Jemtlands historie. Espen Andresen skriver at bind 2 var ment som et oppslagsverk, noe som trolig også gjelder bind 3.¹⁵ Bromé tar for seg

¹¹ Slungård, Staale, «*Staten og Geistligheten*», en undersøkelse av Jemtland 1571-1645, Masteroppgave i historie ved NTNU, Trondheim 2015: 66-67

¹² Njåstad m. fl 2005: 290-291

¹³ Njåstad m. fl 2005: 291-293

¹⁴ Andresen 2000: 130

¹⁵ Andresen 2000: 9

de fleste aspekter ved utviklingen i landskapet i perioden, alt fra de styrende embetsmenn, skattlegging, militære hendelser til hekseprosessene.

Et annet prosjekt som fokuserer på Jemtland på 1600-tallet er boka *Mellan två statssystem, Jämtland under 1600-talet* fra 1995. Per Sörlin har i denne boka samlet flere medlemmer av det historiske miljøet ved den tidligere Mitthögskolan i Östersund som tok for seg Jemtlands utvikling gjennom århundret. Det er på flere måter et komparativt historisk verk som gir et innblikk i likheter og forskjeller før og etter statsbyttet. Boka dekker ikke like mange temaer som Bromés, men man kan si at den går grundigere til verks i de den dekker, som for eksempel militærets ressursuttak og staten og tingets samhandling. *Mellan två statssystem* presenterer også hvordan utviklingen i Skandinavia kan ha vært med å påvirke svenskens framgangsmåte i landskapet.

1.2.3 Freden i Brömsebro

Mellom 1563 og 1676 ble det ført fem kriger mellom Danmark-Norge og Sverige og i alle disse var Jemtland involvert.¹⁶ Jemtlands geografiske plassering førte til at provinsen nesten delte en stor del av Sveriges landområde i to. Landskapet strakte seg neste over hele den skandinaviske halvøy på tvers. Etter Hannibalfeiden, eller Torstenssonskrigene som den er kjent på svensk, mellom 1643 til 1645, skulle endelig Jemtland bli en del av Sverige. Freden i Brömsebro 13. august 1645 regnes derfor som en av de, eller kanskje den, viktigste hendelsen i Jemtlands historie.

1.3 Kilder

1.3.1 Dronning Kristinas resolusjon

Den svenske integrasjonsprosessen begynte med en gang, og 24. desember 1645 kom det en resolusjon fra Dronning Kristina 2. av Sverige rettet mot Jemtlands innbyggere.¹⁷ Den svenske regenten var bestemt på å etablere et godt forhold til sine nye landsmenn og innlemme dem i det svenske statssystemet. Jemtene var spente på hvilke endringer overføringen ville føre med seg og hvilken rolle de nå ville få i sin nye stat. Tar man utgangspunkt i Dronning Kristinas resolusjon kan man dele integrasjonsforsøket inn i tre temaer som er kirken, militæret og allmuen. I tillegg kommer man heller ikke utenom de lokale styretradisjonene og tingene.

Resolusjonen angående Jemtland består av to brev, der det ene er rettet mot kirken og presteskaper, og det andre er ment for allmuen. Ut ifra resolusjonen kan man se at det har vært

¹⁶ Njåstad m. fl 2005: 313

¹⁷ Bromé, Janrik, *Jämtland och Härjedalens Historia – Tredje delen 1645-1720*, Stockholm 1954: 35-36

kontakt tidligere mellom jemtene og statsmakten om hvilke forandringer som ville komme. Dette kommer til syne gjennom at dronningen godkjenner, inngår kompromisser eller avslår jemtene forespørsler, noe som tyder på at det kan ha vært en form for forhandlingsprosess mellom partene.¹⁸

1.3.2 Den västernorrländska kommisjon

På 1600-tallet benyttet de skandinaviske statene seg av et kommisjonsvesen for å holde kontrollen utenfor de mer sentralliggende områdene.¹⁹ Kommisjonenes mål var å finne ut hvilke forhold innbyggerne levde under og ta imot eventuelle klager de skulle ha. I 1670 fikk Jemtland besøk av den västernorrländska kommisjon, som hadde som mål å kontrollere provinsens regnskap, ta imot klager og dømme i saker som kunne løses på stedet. Selv om det ikke var noe uvanlig med praksisen som den skulle gjennomføre, er den fortsatt viktig med tanke på Jemtlands forsvenskingsprosess. Det er fordi den kom med flere forslag som senere ble godtatt av den svenske monarken om endringer som kunne gjøres i landskapet både med tanke på skolevesenet, skattlegging og den rettslige oppbyggingen av provinsen, som vi kommer tilbake til senere.²⁰

Kapittel 2: Kirka som integrasjonsaktør

Som nevnt tidligere havnet kirken under den danske kongens kontroll i 1570, og som resultat av dette ble de svenske prestene i Jemtland avsatt. Dette førte til at når landskapet igjen havnet under den svenske kirken i 1645, bestod prestestanden i hovedsak av nordmenn og dansker, samt to prestefamilier fra Jemtland, Blix og Drake.²¹

For presteskabet var det en uvisshet om hvordan man skulle forholde seg til sin nye statsmakt, og for å få oppklaring i dette forhørte de seg med biskopen i Trondheim.²² Freden i Brömsebro ga dem muligheten til å velge om de ville bli svenske eller flytte tilbake til Danmark eller Norge. I brevet til Biskop Bredal legger prestene vekt på at de gjorde det de kunne for å tjene den dansk-norske kongen under okkupasjonen. Kommunikasjonen med sitt tidligere bispesete tyder på at presteskabet fortsatt følte en tilhørighet til sin gamle øvrighet.

¹⁸ Takk til Sari Nauman ved Göteborgs Universitet for en transkribert versjon av resolusjonen. Det originale dokumentet kan finnes her: Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

¹⁹ Åkerlund, Magnus, «Kommissionsväsendet och jämtarna», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 129

²⁰ I oppgaven brukes den västernorrländska kommissionen gjennom sekundærlitteratur, som Bromé og Sörlins bøker. Det originale dokumentet kan finnes her: Riksarkivet, Stockholm (RA). Äldre kommittéer – 630: «Västernorrländska kommissionen och dess undersökningar av tilståndet därstädes.»

²¹ Jacobsson, Hans, *Jämtlands försvenskning. De härskande samhällsgrupperna (den svenska överklassen) i Jämtland under svensktidens första hundra år. En socialhistorisk studie*, Östersund 1991: 12

²² Njåstad m. fl 2005: 324-325

Biskop Bredal gav ikke et endelig svar til prestene, men han ønsket at de skulle bli igjen i Jemtland.²³ Han oppfordret dem til å sende et sendebud med en supplikk til dronning Kristina for å sikre at deres privilegier og rettigheter ikke ble endret. Når det kommer til statsskiftet og deres troskap til Kristian 4. viser han til det som står i fredsavtalen om at det skulle skje med guds vilje og at deres tidligere ed til ham ikke lenger er gjeldende.

Presteskapets supplikk nådde fram og ble hørt. I resolusjonen finnes det fire punkter angående forholdet mellom kirka og styresmakten, og det ser ut som at kirka fikk de to første av sine ønsker oppfylt med noen justeringer og kompromiss.²⁴ De to resterende punktene blir utsatt grunnet sin kompleksitet.

2.1 Språk og skole i kirkevesenet

Det første punktet i resolusjonen handler om at prestene fortsatt ønsket å gjennomføre gudstjenester og andre religiøse seremonier på samme måte som tidligere.²⁵ Ønsket ble godkjent, men den svenske sentralmakten hadde allikevel et par innspill med tanke på dette. Det var at de måtte foregå på svensk, og presteskapet må sette sine og allmuens barn i svenske skoler for å forberede dem til videre studier. Med allmuen mener man de barna som kom fra de mer privilegerte familiene. Det er vanskelig å si noe om hvilket språk de religiøse seremoniene faktisk ble gjennomført på rett etter statsbyttet, men hvis man ser til kirkebøker kan man finne en skriftlig utvikling som går mer mot svensk språkbruk. I boka *Att vänja sig till det svenska språket* har språkforsker Solbritt Hellström tatt utgangspunkt i Olof Bertilssons kirkebøker fra 1636 til 1668 for å analysere hvordan språket endret seg i kirka. Olof Bertilsson var født i Trøndelag, tok sin utdanning i København og begynte å arbeide i Herjedalen i 1636 før han ble flyttet til Offerdal i Jemtland i 1642.²⁶

Den første endringen man lett kan spore finner man i personers etternavn. Her skjer endringen fra de danske formene «sen» eller «datter» og går over til «son» og «dotter».²⁷ Den samme utviklingen finner man i rettslige dokumenter fra samme periode. Man kan også se at fornavn får sin svenske versjon av navnet, som for eksempel at Oluff blir til Olof. Videre ser man at konsonanter som b, d, og g, blir byttet ut med p, t og k. Flere slike små endringer finner man gradvis igjen i tekstene, og de blir flere og flere jo lengre han innehar sitt embete under den svenske kronen.

²³ Njåstad m. fl 2005: 325

²⁴ Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

²⁵ Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

²⁶ Hellström, Solbritt, *Att vänja sig till det svenska språket*, Umeå 2008: 85

²⁷ Hellström 2008: 162-163

Olof Bertilssons endringer skjer som nevnt gradvis, men Hellström har klart å synliggjøre disse. Hun har regnet på variablene hun har benyttet seg av og kommet frem til at i 1646 ble fortsatt nesten alt av materiale hun har sett på skrevet på den danske måten, men allerede i 1647 er 12% av teksten skrevet på den svenske måten.²⁸ Videre kan man se at dansk gradvis blir byttet ut med svensk og ved Bertilssons avgang som prest i 1668 er hele 61% av variablene byttet ut fra den danske formen til den svenske.

Hellström har også sett på tingbøker fra Jemtland for å sammenligne Olof Bertilssons endring i skriftspråket med den statlige. Tingbøkene før 1645 ble skrevet på dansk og etter statsbyttet blir språket byttet til svensk.²⁹ Navnet på tingskriverne er ikke nevnt i protokollene og det kan derfor være vanskelig å fastslå hvem som har skrevet hva, men Hellström hevder at de danske skriverne blir byttet ut med svenske. Allerede i 1645 finner vi den tidligere borgermesteren i Sundsvall som tingskriver i Jemtland. Videre viser hun at også de andre kjente tingskrivere de neste tiårene kommer fra Sverige.

Hvis vi ser på de samme variablene som vi benyttet oss av for å se Olof Bertilssons endringer i skriftspråket, finner vi at endringene skjer mer konsekvent i rettsprotokollene enn i hans kirkebøker.³⁰ Bruken av «son» i etternavn er den eneste man finner, men bruken av «datter» forekommer fortsatt noen få ganger istedenfor «dotter». De bløte konsonantene b, d og g blir også byttet ut med en gang til fordel for p, t og k. Bakgrunnen for den raskere endringen i statssystemets dokumenter i forhold til i kirkens er som nevnt at prestene, som var utdannet i Danmark eller Norge fikk holde på embetet sitt til tross for statsbyttet, men tingskriverne ble hentet fra svenske områder hvor de var utdannet til å skrive svensk. Derfor kan man si at det offisielle språket ble forsvensket, men samtidig gir det ikke et bra grunnlag for å si noe om utviklingen i språket hos jemtene.

Det er likevel ikke tvil om at den jemtlandske dialekten utviklet seg mer i retning mot det svenske språket etter overgangen til Sverige i 1645. I boka *Grenser og grannelag i Nordens historie* har Arnold Dalen sett på hvordan språket endret seg.³¹ Han hevder at det å kun bytte stat i seg selv ikke nødvendigvis legger et grunnlag for endringer i språket ettersom man fortsatt har mulighet, og mest sannsynlig, kommer til å holde kontakten med de områdene dialekten i første omgang ble mest påvirket av. Det Dalen derimot peker på som kan ha en større effekt enn en landegrense er skriftspråket, som gjør at man begynner å

²⁸ Hellström 2008: 161

²⁹ Hellström 2008: 89-91

³⁰ Hellström 2008: 99-116

³¹ Dalen, Arnold, «Jamskan – Norsk, svensk eller midtnordisk?» i Imsen, Steinar (red.), *Grenser og Grannelag i Nordens historie*, Oslo 2005: 344

benytte seg av nye ord. På grunn av forskjellige skriftspråk økte forskjellene i språk og dialekt mellom Jemtland og Trøndelag over tid. Dalen trekker også fram kirkens rolle i dette og dens bruk av det svenske språket i religiøse sammenhenger.

Det svenske integrasjonsprosjektet av kirka var ganske tydelig etter 1645, men det toppet seg ved den västernorrländska kommisjonen i 1670.³² Kommisjonen ønsket å ansette kun svenske prester i provinsens poster. De mente at Jemtene hadde vist ved to anledninger, blant annet under Karl Gustav krigene, at de ikke var til å stole på og derfor ønsket man et sterkere svensk nærvær hos befolkningen. Jemter og etterkommere av dansk-norske prester kunne få arbeide i de gamle og mer sentraliserte svenske provinsene. Kommisjonen førte derimot ikke til store endringer og fortsatt ble det ansatt prester fra Jemtland.

Jemtland ble i 1647 en del av Härnösand stift og på samme tid valgte dronning Kristina å innsette en superintendent.³³ Valget på superintendenten falt på Petrus Steuchius og hans oppgave var å bistå erkebiskopen i de avsidesliggende soknene ettersom stiftet var strukket ut over et stort geografisk område. Steuchius fikk ansvaret for Jemtland, Medelpad og alle områdene som lå lengre nord. Embetet førte med seg en kongelig fullmakt og ifølge den skulle han ha «behörig inspektion och inseende med allt prästerskap och Guds ords tjänare.» innenfor sitt stift.³⁴

Utbygging av en svensk skole i Jemtland ble en av hans viktigste oppgaver, og som nevnt var det et av kravene dronning Kristina kom med til det jemtlandske presteskapet at barn måtte på svensk skole. For at den svenske integrasjonen skulle lykkes kunne ikke jemtene fortsette å sende barna sine på skoler i Danmark eller Norge. Skolene i Piteå og Sundsvall ble utvidet og han klarte å opprette en skole i Oviken i Jemtland på starten av 1650-tallet.³⁵ Opprettelsen av en svensk skole i provinsen ble det snakket om allerede før Steuchius tid, men ble da lagt på is. Målet ved skolen var at de jemtlandske barnene skulle lære seg det svenske språket og læres opp til å bli gode kristne borgere.

Også før 1645 hadde det vært snakk om bygging av en presteskole i Vesterhus. Det finnes få kilder på hvorfor man da ønsket å opprette en skole i Jemtland, men Staale Slungård mener en mulig forklaring er prestemangel i Norge.³⁶ Planene for skolen var å gi elever grunnleggende skrive- og leseferdigheter slik de i etterkant kunne ta videre utdanning. Skolen besto ikke lenge og den ble nedlagt senest i 1597. Slungård henviser til Andresen som tror det

³² Bromé 1954: 207-209

³³ Bromé 1954: 172-173

³⁴ Bromé 1954: 172

³⁵ Bromé 1954: 175-176

³⁶ Slungård 2015: 26-29

kan ha noe å gjøre med kongemaktens svake stilling i landskapet før Kalmarkrigen.

Den västnorrländska kommisjonen kom også med sine innvendinger om skolesystemet som var bygget opp i provinsen.³⁷ De mente at skolen i Oviken ikke dekket behovet for å sikre integrasjonen og de ville derfor innføre en «schola trivialis» i Jemtland istedenfor. På en trivial skole kunne ungdommer studere klassiske fag som retorikk og latin. Målet ved opprettelsen av den nye skolen på Frösö var at det skulle stoppe ungdommer fra å søke seg inn på skoler utenfor Sveriges grenser, som for eksempel til Trondheim, selv om de fleste fra Jemtland allerede studerte i Härnösand. Regjeringen støttet dette forslaget og gikk lenger enn kommisjonen i sin bestemmelse. I 1674 valgte de blant annet å utvide skolen i Oviken og ga økonomisk støtte til skolene. Meste parten av skolenes finanser kom fortsatt fra kirkene i Jemtland og Herjedalen. Trivial skolen på Frösö ble vedtatt i 1674 men åpnet ikke før i 1679.

Hvis vi ser på Arnold Dalens konklusjon kan man si at dronnings Kristinas første punkt i resolusjonen om kirkens språkbruk og å sørge for at barn ble satt i svenske skoler bidro til bedre integrasjon av jemtene i Sverige. Det har da trolig heller ikke skjedd med en gang ettersom Hellström skriver at Olof Bertilssons sosiale nettverk benyttet dansk som skriftspråk, noe som mest sannsynlig da også gjelder de andre prestene i Jemtland anno 1645.³⁸ Derfor har de fleste behovd en tilvenningsperiode, som Olof Bertilsson. Innførselen av svensk i det lokale skolesystemet og oppstarten av nye skoler må også ha bidratt til Edvard Bulls konklusjon om at under den store nordiske krig var jemtene blitt helt svenske.³⁹ Han mener som nevnt at den avgjørende perioden ligger mellom den skånske krig og Karl XII, en mannsalder. Dette passer også med at barna som var de første som gikk på de nye svenske skolene nå er voksne og at de fleste fra den dansk-norske tiden ikke lenger sitter i sine embeter.

2.2 Presteskapets inntekt og rettigheter

De resterende punktene angående kirken i resolusjonen omhandler presteskapets økonomi og deres rettigheter. De ville blant annet ha samme inntekt som tidligere, noe som godkjennes av dronning Kristina. Til tross for at de fikk rettigheter og privilegier som det øvrige svenske presteskapet ikke hadde, forsøkte de å drive en selektiv innføring av svenske lover som ville gagne dem, blant annet med å innføre «kvicktionde», som vil si en skatt basert på produkter fra visse dyr som gris og lam.⁴⁰ De ville også legge flere gårder under kirka. Dette forslaget

³⁷ Bromé 1954: 209-213

³⁸ Hellström 2008: 167

³⁹ Bull 1927: 229

⁴⁰ Njåstad m. fl 2005: 320-321

avviste den svenske staten i 1646 ettersom de ikke så noen grunn til at det jemtlandske presteskapet skulle få nyte de svenske privilegiene ettersom de fortsatt holdt på de norske.

Presteskapet hadde et ønske om «[...] at få de som kiörkiorna måge niuta de intrader och wilkor, som de under det danske Regementet hafft hafwa».⁴¹ Sitatet kommer fra resolusjon anno 1668, hvor prestene igjen har forsøkt å bedre sin økonomiske situasjon, men fortsatt nektet å gi slipp på de gamle rettighetene. Svaret er igjen at de ikke får flere privilegier, men guvernøren skal bistå dem i saker hvor de blir urettferdig behandlet.

Ikke før i 1681 forsøkes det å innføre et lovverk som fører til at alle prestene i Sverige får de samme lønnsvilkårene, også i Jemtland.⁴² Janrik Bromé hevder at det er først ved denne uniformeringsprosessen av kirka at det er virkelige merkbare endringer i prestenes økonomi. Bestemmelsen godtok at prestene kunne innkreve kvicktionde, men tiende fra andre jordbruksprodukter ble redusert. Dette førte raskt til protester fra geistligheten i Jemtland og de fikk krigsrådet Baltazar Gyldenhof til å skrive en ny resolusjon hvor de står fast ved sine tidligere privilegier. Igjen sto prestene på samme inntektsgrunnlag som i 1645. I 1695 samlet den svenske staten inn opplysninger om alle prestedømmer i Sveriges lønningsgrunnlag, men det skulle gå nesten fem år til før det samme ble gjort i Jemtland. Under samlinga på Frösö lagmannsgård ble det jemtlandske presteskapet enige om en ny felles skatteordning for seg selv og kirkens ansatte som ble mer lik det øvrige Sverige.

Et punkt i resolusjonen omhandler prestenes koner og deres rettigheter ved mannens dødsfall. Under den norske perioden hadde enkene hatt rett på annekstiende fra en prestegård i ett år etter prestens dødsfall. På norsk kalles denne retten nådens år.⁴³ Det vil si at de ville få inntektene til en prestegård det neste året, selv om familien ikke lenger var involvert i driften av den. Dronning Kristina var ikke villig til å holde på denne på praksisen.⁴⁴

Kapittel 3: Rettslig- og fiskal administrasjon av landskapet

Fra 1613 av strammet kongemakten i Danmark-Norge inn på det lokale selvstyret i Jemtland. Espen Andresen skriver at lenets embetsmenn i løpet av perioden ble stadig mektigere, men på samme tid også mer knyttet til staten.⁴⁵ Denne sentraliseringsprosessen av makten i utkantstrøk hadde kommet lengre i Sverige, noe som betyr at embetsmennenes autoritet ble styrket ytterligere etter statsbyttet. Fra 1632 til 1644 ble den svenske staten ledet

⁴¹ Njåstad m. fl 2005: 321

⁴² Bromé 1954: 197

⁴³ Hentet fra <https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:N%C3%A5dens_%C3%A5r>

⁴⁴ Njåstad m. fl 2005: 318

⁴⁵ Andresen 2000: 59

av Axel Oxenstierna i en formynderregjering for dronning Kristina.⁴⁶ I 1634 fikk han gjennomslag i det kongelige riksrådet for et styresystem hvor adelen ble statens øverste administrative og politiske organ, selv med en myndig monark. Da dronning Kristina kom til makten førte dette ofte til konflikter mellom henne og adelen, noe som førte til at hun kunne bruke allmuens misnøye med adelen som pressmiddel i saker hvor hun var uenig med dem. Allmuen var også representert i Riksdagen og fikk stadig mer innpass rundt midten av 1600-tallet fram til 1680-tallet da eneveldet gradvis ble introdusert i Sverige, hvor kongen hadde fått støtten han behøvde fra nettopp allmuen.

Planen for Nord-Sverige på 1640-tallet var at det skulle opprettes tre nye len.⁴⁷ Jemtland ble etter freden en del av et nytt nord-svensk len bestående av Jämtland, Medelpad og en del av Ångermanland. Allerede i 1654 oppløstes lenet grunnet økonomiske årsaker, før provinsene slo seg sammen med Gävleborg for å skape det som skulle bli kjent som Vesternorrlands län.

Ute i lenene var øverste embetsmann landshövdingen. Den første landshövdingen i Jemtland var Hans Strijk som satt fram til sin død i 1653. Axel Oxenstierna var ikke sikker på om Strijk var kapabel til å kontrollere den nye provinsen, men det viste seg raskt at han tok feil. Strijk arbeidet hardt for å etablere den svenske staten i Jemtland og fikk i stor grad til det meste han foretok seg. Strijks oppgaver var å sette i gang den sivile forvaltningen gjennom å ansette folk i forskjellige embeter som fogden, opprette et forsvar av landskapet og få en oversikt over eiendommer og privilegier.⁴⁸

I 1635 hadde det blitt innført en svensk landshövdinginstruksjon som skulle gjelde alle landshövdingene i riket.⁴⁹ Instruksjonen bestående av 45 paragrafer viser hvordan staten ønsket å framstå i lenene og hva de ønsket å oppnå med sin tilstedeværelse. Karin Andersson hevder at landshövdingens rolle i lenet kan sammenlignes med monarkens rolle i riket. Til tross for denne uniformeringen av embetet fikk Strijk andre instruksjoner da han tiltrådte sin posisjon. Oppgavene var fortsatt bygget på instruksjonen fra 1635, men Strijks inneholdt flere elementer og gjøremål som i hovedsak omhandlet Jemtland. Blant annet var det lagt mye vekt på å få jemtene til å først sverge troskap til den svenske kronen og deretter legges det mye vekt på militæret på bekostning av andre administrative apparater. Det ble ansett som nødvendig for å kunne bygge opp de andre rettslige- og fiskale administrative institusjonene

⁴⁶ Gustafsson, Harald, *Nordens historia – En europeisk region under 1200 år*, Lund 2007: 118-124

⁴⁷ Bromé 1954: 16-19

⁴⁸ Njåstad m. fl 2005: 317

⁴⁹ Andersson, Karin, «Jämtar, länsmän och landshövdingar», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 97-106

etterpå. Innførelsen av eneveldet i Sverige på starten av 1680-tallet førte til et behov for en ny landshövdinginstruksjon hvor adelen ikke lenger sto like sterkt. Den nye instruksjonen kom i 1687 men endret ikke mye av selve styringen av lenet, men gikk mer på maktforholdet mellom adel og konge.

Landskapsseglet er en viktig del av Jemtlands administrative historie. Fra 1300-tallet finner vi Jemtlands eget landskapssegl som ble benyttet fram til det ble konfiskert av svenskene i 1560-åra, før de fikk et nytt i tiåret etter.⁵⁰ Landskapsseglet førte til at Jemtland ble autorisert som en egen provinskommune og dermed fikk en større grad av indre selvstyre.⁵¹ Rundt 1400 ser vi en utvikling mot en mer selvstendig provinskommune ettersom lagmannen i Jemtland går fra å være statens mann til å bli jemtene mann og det kan se ut som at jemtene selv velger sin lagmann. Han blir med andre ord folkets representant i Jemtland mot kongemakten og ikke motsatt slik det var de fleste andre steder i riket. Seglet ble igjen fratatt jemtene etter Kalmarkrigen, fordi den dansk-norske staten hevdet at seglet var blitt misbrukt.⁵² Også denne gangen fikk de det tilbake kort tid etter i 1636, men denne gangen var det annerledes. I motsetning til tidligere da landskapsseglet ble brukt av lagmannen og jemtene som et politisk virkemiddel mot staten, var det etter 1613 ikke dette lenger mulig ettersom lagmannen ikke lengre fungerte som en representant for jemtene, men som en representant av staten. Det samme gjaldt også etter statsbyttet. Jemtene fikk beholde det, men bruken ble i stor grad kontrollert av svenske embetsmenn.⁵³ Landskapsseglet hadde da mistet mye av sin betydning som et anerkjent politisk virkemiddel for allmuen i forhandlinger mellom dem og staten.

Våren og forsommeren 1686 fikk Jemtland besøk av den svenske kongen Karl XI, noe som skapte stort engasjement i provinsen. Dette var landskapets første kongelige besøk siden Karl Knutsson Bonde visitt 237 år tidligere, etter han hadde blitt kronet i Trondheim.⁵⁴ Det ble sagt at målet med turen var å forberede seg til riksdagen som skulle bli holdt senere samme år, men Bromé hevder at den egentlige tanken bak var å gi kongen bedre oversikt over grenselandskapet mot Norge og militæret som befant seg der etter en omorganisering av forsvaret.

⁵⁰ Imsen, Steinar, «Det norske Grenselandskapet Jemtland», i Gustafsson, Harald (red.), Sandnes, Hanne (red.), *Vid Gränsen, Integration och identitet i det förnationella Norden*, Stockholm 2006: 66

⁵¹ Njåstad m. fl 2005: 280-281

⁵² Andresen 2000: 106-108

⁵³ Bromé 1954: 238

⁵⁴ Bromé 1954: 460-461

I tillegg til å inspisere hæren på Frösö skanse tok kongen seg også tid til å høre på allmuen og deres klager.⁵⁵ Supplikkene ble besvart i en resolusjon på 14 punkter. Supplikkene omhandlet i hovedsak bøndenes økonomiske byrder og deres livsvilkår. De første forholdene de forsøker å få forbedret er en reduksjon i skysspenger til embetsmenn og kostnadene ved å holde hester i beredskap. Disse punktene blir avslått ettersom kongen mente det ikke stilles større krav til Jemtland enn de øvrige delene av Sverige, og fordi det ble brukt til forsvar burde de godta kostnadene hvis de var trofaste undersåtter av kronen. Videre virker det som at han viser forståelse overfor jemtenes livssituasjon. Kongen godtar blant annet at de som ikke hadde fått betalt for provianter de hadde måttet gi fra seg til hæren under den skånske krig skulle få gjenoppreisning med en gang. De som ønsket å svi eller hogge skog fikk lov til det så lenge det ikke gikk over urimelighetens grenser. En av bakgrunnene til at kongen gikk med på avskoging var også at det kunne bli lettere å ferdes i landskapet, noe som kan sees i lys av mulige framtidige militære hensikter.

3.1 Lagmannen

Lagmannen er synlig i Jemtland fra begynnelsen av 1300-tallet.⁵⁶ Hans rolle var å fungere som et bindeledd mellom statsmakten og jemtene og sørge for at lovene ble fulgt.

Retten etter freden i Brömsebro ble det bestemt at lagmannen i Jemtland skulle dømme «alldeles efter Sveriges lag och lag stadgar».⁵⁷ Lagmannen for hele Norrland på denne tiden var Axel Oxenstierna, som også var Sveriges rikskansler. Selv om han var lagmann, viste han ikke særlig stor interesse av å styre landskapet, noe som ikke var uvanlig blant lagmenn for tiden. Jobben om å administrere lenene ble som oftest delegert til underlagmenn av lagmannens valg. Underlagmennene fikk en fullmakt og oppgaven var å holde styr på «alla landsens behöriga acta juris eller rättegångshandlingar».⁵⁸

Tradisjonen ved å utnevne adelsmenn til lagmenn viste seg å bli utdatert etter hvert som sentraliseringen av staten økte.⁵⁹ De var som regel ikke tilstede i lenet de hadde blitt tildelt og de manglet også juridisk utdanning og kompetanse. Posisjonen var heller ikke bra betalt, noe som kunne føre til et patron/klient forhold mellom lagmannen og medlemmer av allmuen, som ville kunne spille inn på deres dømmekraft i straffesaker. Den Västernorrländska kommisjon i 1670 foreslo derfor å innføre en ny juridisk institusjon i

⁵⁵ Bromé 1954: 466-468

⁵⁶ Njåstad, Magne, (2014), «Det østre riket». Kongelig administrasjon i Jemtland ca. 1300-1500, *Heimen*, 51(04), 297-306, Hentet fra https://www.idunn.no/heimen/2014/04/det_oestre_riket_kongelig_administrasjon_i_jemtland_ca

⁵⁷ Bromé 1954: 221-224

⁵⁸ Bromé 1954: 224

⁵⁹ Bromé 1954: 226

landskapet kalt hæradsrættsinstitusjon, med hæradsrhøvdinge i spissen, ti år etter den ble innført i resten av Sverige.⁶⁰

Innføringen av hæradsrhøvdinge førte ikke til noe merkbar endring de ti første årene, men i 1680 innførte Karl XI krav som måtte oppfølges for at de skulle kunne inneha embetet.⁶¹ Både lagmenn og hæradsrhøvdinge måtte nå være fastboende i lenet de ervervet, de fikk ikke ha andre embeter, og adelen fikk heller ikke lagmannsroller. Først da lå forholdene til rette for en mer konsekvent utøvelse av statlige embeter og rettsprosesser. På samme tid førte innføringen av hæradsrhøvdinge til at det ble oppført to forskjellige retter, lagmannsretten og hæradsrætt. Lagmannsretten mistet sin betydelse utover 1600-tallet på grunn av innførelsen av hovrætt, en høyere rettsinstans. Ved slutten av 1600-tallet og begynnelsen av 1700-tallet jobbet man for å avskaffe lagmannsretten. Et for stort antall av saker som fikk sin dom der ble tatt videre til hovrætt. Tanken bak dette baserer seg på at saker ofte ble tatt opp i både lagmannsretten og hæradsrætt, og at det av og til fikk forskjellige utfall. Hvis man da kunne fjerne lagmannsretten og la de mer juridisk kvalifiserte dommerne i hæradsrætt ta seg av saken i første rettsinstans, ville folk kanskje tenke seg mer om før de tok saken videre til neste nivå.

3.2 Fogden

Etter Kalmarkrigen ble det jemtene påført flere skatter enn tidligere. Det var slutt på deres privilegier og de skulle nå skatte som resten av Norge. Fogden var mannen som hadde ansvaret for å kreve inn alt av statens inntekter fra lenet foruten om tollene.⁶² Espen Andresen hevder at fogdens posisjon ble styrket fra 1613 fram til 1645. Økningen av antall skatter, skattenivå og pliktarbeid ble jemtene aldri helt vant til før overførselen til Sverige, og de forsøkte stadig å få tilbake sine gamle privilegier hvor de hadde levd under et mindre økonomisk press.⁶³

Jemtlands første svenske fogd var Johan Kristofferson.⁶⁴ Han skulle holde orden på eiendommer og regne ut deres renter og skattepliktige grunnlag. Den svenske kronen var streng i skatteinnkrevingen og krevde inn det de hadde rett på, til det minste øret. Var det uår måtte bøndene fortsatt forvente å betale full skatt, noe som kunne føre til svært vanskelige levekår for flere av dem. I 1650 forsøkte jemtene å få redusert skattenivået til rundt halvparten av hva det var, som vil si cirka en halv daler per tønneland de besatte. Dette ble avslått

⁶⁰ Njåstad m. fl 2005: 297

⁶¹ Bromé 1954: 227-228

⁶² Andresen 2000: 48-51

⁶³ Andresen 2000: 96-97

⁶⁴ Bromé 1954: 42-48

ettersom det ikke ble ansett som en urimelig mengde å betale.

Stillingen som fogd kunne bli misbrukt. Kristofferson ble etterfulgt av Peder Eriksson Niure. Han forsøkte å utnytte sitt embete til personlig vinning gjennom bergverksspekulasjoner.⁶⁵ Dette førte til at han forsømte arbeidet og havnet i en vanskelig økonomisk situasjon. På grunn av dette ble han fjernet fra stillingen. Det endte med at Niure rømte til Norge og hans far måtte betale Niures gjeld, noe som var på hele 2.500 daler. Også den neste fogden, Jakob Kristofferson, havnet i problemer i 1655. Allmuen var fortsatt ikke fornøyd med skattenivået og følte fogden oppførte seg for hard ovenfor dem. Dette førte til hemmelige møter mellom flere tinglag innad i Jemtland. Staten fikk informasjon om dette og grep inn og straffet deltakerne med høye bøter, til sammen rundt 400 daler. Jakob Kristofferson fikk deler av skylden for disse møtene. Fogden hadde ikke opptrådt på rett måte mot jemtene, og kronens ansatte fikk streng beskjed om å heretter behandle allmuen på en redelig måte, med fornuft. Statens inngripen med å bøtelegge de involverte var med på å skape større motsetninger mellom den og allmuen.

Jemtland var ikke et landskap hvor det var lett å få tak i kvalifiserte mennesker til fogdeembetet.⁶⁶ Provinsen var fattig og på grunn av det var det lite rikdom å hente ut fra den for fogdens del. Etter Jakob Kristofferson måtte Johan Oxenstierna arbeide for å finne en ny mann til posisjonen. Det endte på borgermesteren i Sundsvall Daniel Bertilsson. Bertilsson fikk beskjed om å ikke kun kreve inn statens inntekt, men måtte også passe på å ha kontroll på innbyggerne slik at de ikke skulle skape problemer for den. Men det var Bertilsson selv som skapte problemer. Da den västernorrlandska kommisjonen kom ble han anmeldt for maktmisbruk. Han skal ha innkalt til flere landsting som embetet hans ikke hadde autoritet til å gjøre, blant annet for å underrette allmuen om statens framgangsmåte på ulike områder. Kommisjonen ønsket ham avsatt men han holdt embetet fram til han døde i 1676.

Etter Bertilsson fulgte Jonas Flodin og Jakob Gran før Lorenz Bachmann ble fogd rundt årsskiftet mellom 1691 og 1692.⁶⁷ Bachmann skulle holde embetet fram til 1700, året den store nordiske krig brøt ut, før han gikk videre som borgermester i Sundsvall. Bromé skriver at han skal ha utmerket seg som embetsmann, og peker på at han er den eneste fogden i Jemtland i andre halvdel av 1600-tallet som ikke hadde uoppgjorte regnskaper ved hans avgang.

⁶⁵ Bromé 1954: 49-56

⁶⁶ Bromé 1954: 83-84

⁶⁷ Bromé 1954: 85-86

Det virker som at fogden kunne skape problemer både for allmuen og staten. Hvis fogden var for hard i innkrevingen av skatter gikk allmuen imot ham, som igjen førte til problemer for styresmaktene som måtte løse opp i konflikten noe som kunne føre til større motsetninger mellom partene. Hvis fogden på en annen side forsømmet arbeidet sitt som Niure, ville ikke kronen få de nødvendige økonomiske midlene som den behøvde og hadde krav på. For at integrasjonsprosessen skulle bli vellykket var det viktig at fogden opptrådte som han skulle for å holde begge sider så fornøyde de kunne ettersom feil bruk av embetet potensielt ville føre til store konsekvenser.

3.3 Landstinget

Det fantes to forskjellige ting i Jemtland ved statsbyttet, landsting og lagting. Tingtet var den viktigste arenaen for å løse opp i rettslige tvister og andre konflikter.⁶⁸ Oppgaven til landstinget i Sverige endret seg over tid og de fikk nye gjøremål eller ble fratatt ansvar på diverse punkter. Under 1500-tallet mistet landstinget mye av sin makt og begynte mer å fungere som et mellomledd mellom stat og innbyggere i landskapene.

Etter 1645 kunne jemtene møte landshövdingen, fogden og andre svenske embetsmenn ved landstingets samlinger.⁶⁹ Her møttes også landsens 24, som bestod av 28 lagrettemenn. Landsens 24 har også blitt referert til som landsens forsvar. Christian IV la ned forbud mot denne organiseringen i 1640 ettersom de gjorde det vanskeligere for staten å integrere Jemtland i Danmark-Norge. Dette kan tyde på at landsens 24 arbeidet for å beholde det lokale selvstyret i provinsen og fungerte som en motvekt for allmuen mot staten. De gjenoppstår under den svenske perioden, og det er de som for ansvaret for å forsvare jemtene etter Karl Gustav Krigene.⁷⁰

Sonja Englund skriver at det ble lagt ned forbud mot det jemtlandske landstinget, som ble oppløst i 1670 med innførselen av häradstinget.⁷¹ Det var den Västernorrländska kommisjon som sto bak dette tiltaket også, ettersom allmuen under besøket hadde ytret sin misnøye, blant annet over skatter som landstinget hadde pålagt dem.

Til tross for forbudet mot landstinget ble det fortsatt værende som en uformell institusjon. Tingtet forble en viktig arena for kommunikasjon mellom landshövdingen og folket. Her kunne han få vite hvordan de hadde det og hvilke problemer de opplevde. Malin Anderssons hypotese er at den svenske staten var mer enhetlig enn den dansk-norske, noe som

⁶⁸ Andersson, Malin, «Staten og tinget i Jämtland» i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 139

⁶⁹ Njåstad m. fl 2005: 302-306

⁷⁰ Bromé 1954: 124

⁷¹ Njåstad m. fl 2005: 297

igjen førte til tettere statlig oppfølging av provinsene.⁷² For å finne ut om dette er faktum har hun sett på ting protokoller for å se om det er noe endringer i statens inngripener i lovbrudd mellom den norske og svenske perioden. Hun konkluderer med at den svenske staten var mer tilstede enn den norske.⁷³ Hun peker på at den svenske staten var innblandet i straffesaker i mye høyere grad enn hva den dansk-norske hadde vært tidligere. Også straffen var generelt sett strengere. Gjennomgangen av rettsprotokoller viser at mer av styringen i landskapet kom ovenfra enn tidligere, som igjen betyr at den svenske staten var mer sentralisert.

3.4 Odelsrett

For allmuen var kanskje det viktigste i dronning Kristinas resolusjon odelsretten. Under Kalmarkrigen tok svenskene seg inn i Jemtland en kort periode og presset den norske hæren ut. Etter krigens slutt var ikke den danske øvrigheten fornøyd med jemtenes innsats og de ble ansett som svikefulle overfor staten og monarken, noe som skulle få store konsekvenser for den alminnelige jemte.⁷⁴ Alle jemter som ikke kunne bevise å ha rømt eller ytet annen form for motstand mot svenskene ble straffet. Den dansk-norske Statsmakten beveget seg bort fra den snille integreringspolitikken, for å så erstatte den med en strengere versjon med mer styre ovenfra.

Et av tiltakene staten satte i gang var å frata jemtene odelsretten. Dermed ble de fleste statens leilendinger og samtidig gjøre de til lovløse, som de måtte kjøpe seg fri fra. Dette ble ikke godt tatt imot, men styresmaktene sto på sitt, og ved overgivelsen til Sverige hadde de fortsatt ikke fått gårdene sine tilbake.

Dronning Kristina må ha sett på dette som en god mulighet til å vinne popularitet blant befolkningen. I resolusjonen presiserer hun følgende:

[...] att H.K.M:tt wille af gunst och nåde, förünna och skiänkia dem samma som sålunda, och för omtalde orsak ähre kombne om sin skattebördh, deras Jorden och odelshem igen , under samma frijheet och wilckor, som de för feigden dem nutit hafue, [...]⁷⁵

Ut fra resolusjonen kan man altså lese at bøndene får tilbake gårdene under samme vilkår som de hadde før 1613. Dronningen mener at bøndene havnet i denne situasjonen på bakgrunn av det svenske militæret og derfor var det rett og rimelig å gi dem tilbake retten på gårdene.⁷⁶ Dermed slipper de å betale en ekstra skatt til kronen for å drive jorden, men det var ikke like lett å bestemme hvem som hadde rett på hva etter 32 år som leilendinger. Det var

⁷² Andersson 1995: 139

⁷³ Andersson 1995: 168-69

⁷⁴ Imsen 2006: 78

⁷⁵ Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

⁷⁶ Njåstad m. fl 2005: 319

vanskelig å vite hvem som hadde rett på visse gårder, samtidig som staten fortsatt ønsket å ha kontroll på noen av dem, som for eksempel ødegårdene, for å dekke statlige utgifter.⁷⁷ For å få tak i en av gårdene måtte man bevise at man var den neste i rekken som hadde rett på gården, og det hadde ikke noe å si om man hadde bodd på den i mellomtiden eller om man kom fra andre områder i Sverige, Danmark eller Norge, noe som gjorde prosessen enda mer komplisert.

Gjennom dette tiltaket klarte den svenske statsmakten å vinne tillit hos jemtene. Med gjeninnførelsen av odelsretten mistet staten de potensielle inntektene den kunne fått fra landskylden. At staten var villig til å si fra seg inntektene kan tyde på at det var viktigere for dem å vinne tilliten til jemtene enn å ta ut alt av ressurser fra landskapet. Dette kan sees som en del av en langsiktig plan av integrasjonen av Jemtland. I Resolusjonen framkommer det også at brannskatten blir fjernet.⁷⁸ Dette må også ha vært et tiltak for å vinne tillit og popularitet blant jemtene med tanke på at kronen igjen går glipp av inntekter. Det var svenskene som hadde innført skatten under okkupasjonen i 1644 og lite var krevd inn, så trolig var det ikke vanskelig for kronen og la sine nye landsmenn få slippe unna skatten.⁷⁹

3.5 Jemtlands representasjon i Riksdagen

Hvis sentralmakten ikke kom til Jemtland, kunne jemtene selv oppsøke den. Unikt for Sverige i forhold til resten av Europa på 1600-tallet var at allmuen var representert i Riksdagen.⁸⁰ Her kunne de fortelle om de forholdene de levde under og gjøre styresmaktene kjent med deres livssituasjon. Samtidig gjorde denne funksjonen det lettere for de styrende organene å sentralisere staten og det legitimerte det store ressursuttaket som staten behøvde. Hvis bøndene kunne nå helt til toppen av hierarkiet med sine klager og supplikker, var det mindre sannsynlighet for at de ville motsi endringer som gjorde livet vanskeligere for seg og heller godta dem enn hvis beskjeden hadde kommet fra en lokal embetsmann. Dette er en forskjell fra den danske tida hvor jemtene ikke var representert i det danske riksrådet. For bønder i Danmark-Norge var kontakt med kongen vanligvis opprettet gjennom herredager og kommisjoner.⁸¹

Jemtlands første representanter i Riksdagen fikk de allerede i 1647, da både bøndene og presteskabet fikk delta.⁸² Presteskabet sendte prosten Drake fra Brunflo og sognepresten

⁷⁷ Bromé 1954: 37

⁷⁸ Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

⁷⁹ Bromé 1954: 36

⁸⁰ Åkerlund 1995: 115

⁸¹ Åkerlund 1995: 121-123

⁸² Bromé 1954: 39

Jens Hemmingson i Oviken mens allmuen ble representert av Olof Olofsson Kopparslagare. Til tross for jemtene tilstedeværelse i Riksdagen under Sveriges tid som en europeisk stormakt virker det ifølge Janrik Bromé ikke som om jemtene spilte noen særlig stor rolle på rikspolitikken, men var mer opptatt av den lokale politikken.

Til tross for at jemtene ikke hadde så mye å si på den nasjonale arena benyttet de seg ofte av sentralmakten for å forsøke å løse opp i lokale saker selv om det ikke var Riksdagssamling.⁸³ Landshøvding Erik Sparre mislikte dette, og mente at jemtene dro til hovedstaden og forklarte seg på falskt grunnlag for å få medhold i rettslige tvister. Det førte til at kronen selv måtte gi jemtene beskjed om at problemer først måtte forsøkes og ordnes opp i hos landshøvdingen eller lagtinget før saker ble tatt videre til Stockholm. At et slikt tiltak måtte iverksettes kan tyde på at jemtene nye posisjon i et mer sentralisert statssystem var noe de ønsket å dra nytte av.

Kapittel 4: Militæret

Det er to punkt i brevene fra dronning Kristina som omhandler Jemtlands militære bidrag til den svenske hæren. Jemtland hadde under Danmark-Norge sine egne ordninger angående militær deltakelse og jemtene var nesten fraværende i den norske hæren.⁸⁴ Mye av dette skyldtes den perifere beliggenheten til landskapet. Dette endret seg derimot etter Kalmarkrigen i 1613 da den dansk-norske statsmakten satte i gang en påtvungen integrasjonspolitik. Som nevnt tidligere var ikke jemtene særlig behjelpelige under krigen, noe som fikk konsekvenser for dem i ettertid. Fra rundt 1620 begynte Jemtland å bli mer militarisert, noe som førte med seg større økonomiske byrder på befolkningen. Nå måtte gårdseiere betale ½ mark ekstra i skatt til fogden og leilendinger måtte betale ¼ mark. De neste tiårene ble det opprettet flere faste militære stillinger i landskapet. Fra 1628 ble det bestemt at Jemtland skulle stille med 300 soldater, noe som var en høyere andel enn resten av Norge hvis man ser på antall gårdsbruk i landskapet. Etter at offiserene i Trondheim len mistet arbeidet i 1636 viser staten viktigheten av Jemtland som en grenseprovins med å fortsatt opprettholde et større militært nærvær. Dette la grunnlaget for at Jemtlands skjebne under Hannibalfeiden skulle avgjøres på andre arenaer ettersom jemtene selv var i stand til å stå imot svenskene.

⁸³ Bromé 1954: 48-49

⁸⁴ Njåstad m. fl 2005: 295-296

I resolusjonen går dronning Kristina med på at hun ikke skal ta ut mer enn 300 knekter fra landskapet, så lenge det ikke absolutt var behov for det.⁸⁵ I et annet punkt i resolusjonen kommer det frem at jemtene hadde forsøkt å endre på antallet menn som måtte inn i hæren, men statsmakten sto på sitt. For å forstå hvorfor knektene ble en viktig del av integreringsprosessen er man først nødt til å se på det militære ressursuttaket.

4.1 Militærets ressursuttak

I løpet av en hundreårsperiode fra 1620 til 1720 kan man se at den svenske hæren rekrutterte et stort antall menn.⁸⁶ Totalt ble det kalt inn cirka 600.000 for å tjenestegjøre i militæret, noe som vil si rundt en tredjedel av den mannlige befolkningen. Av soldatene som dro ut kom kun 100.000 fra krigene med livet i behold. Jemtland ble innlemmet i dette militære systemet og slapp heller ikke unna rekruteringen.

Som nevnt tidligere skulle Jemtland til enhver tid ha 300 knekter stående til disposisjon for den svenske hæren ifølge dronning Kristinas resolusjon. Soldatene fikk de tak gjennom en tvunget verneplikt som sikret statsmakten at de alltid visste hvor mange knekter de hadde tilgjengelig, og hvert landskap måtte stille med et bestemt antall menn. Jemtlands knekter ble i 1646 en del av Dalsregimentet, ofte referert til som Gerffeltes regiment, oppkalt etter øverstløytnanten Thomas Gerffelt. Regimentet besto av soldater fra landskapene Jemtland, Medelpad, Ångermanland, Herjedalen og Umeå sokn i Västerbotten. Totalt ville dette gi et antall på rundt 1000 mann.

Frösö skans, på øya Frösön i Storsjön, var hovedpunktet i det lokale forsvaret av Jemtland. Skansen ble først bygget og tatt i bruk av svenskene under Kalmarkrigen.⁸⁷ Etter 1645 anså ikke den svenske staten jemtene som trofaste nok til å stå for eget forsvar, og derfor ble den for det meste bemannet av soldater fra andre landskap i nærheten. I løpet av det neste året sank den militære tilstedeværelsen på Frösö. Det tok ikke lang tid før det kun var rundt hundre mann stasjonert der. De 300 jemtene som ble kalt inn i hæren ble heller sendt utenfor Jemtland for å tjenestegjøre. Allerede i 1647 ble de sendt til Tyskland for å krige på kontinentet, uten at de led de store tapene i første omgang.

For å opprettholde hæren ble det lagt større økonomisk press på bondebefolkningen, og det ble bøndenes oppgave å sørge for at knektene hadde husly og mat mens de var stasjonert i Jemtland.⁸⁸ Soldatene skulle i tillegg til sin militære tjeneste bistå med arbeidet på

⁸⁵ Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

⁸⁶ Lindegren 1995: 36

⁸⁷ Bromé 1954: 95-97

⁸⁸ Nilsson, Michael, «Den svenska militärstatens resursuttak i Jämtland 1645-1695», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statsystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 63-64

gården da de hadde mulighet mens de bodde der. Hvis en soldat hadde et eget hjem måtte en bonde betale ham 2 tønner med korn og 3 lispund med dyreprodukter. Knektene fikk litt utbetalt kontant, i hovedsak for å kjøpe klær. Befalet fikk sin inntekt fra renter fra krongodsene sine og deler av kirkens tiende. De fikk eget bosted i motsetning til vanlige soldater som oftest måtte bo sammen med bøndene som fikk ansvaret for dem.

Mellom 1645 og 1700 økte kostnadene for å holde hæren aktiv og det er 3 perioder hvor man ser et stort skille i ressursbehovet. Michael Nilsson har forsøkt å regne ut hva det kostet, og har kommet fram til at Thomas Gerffeltes regiment krevde 8.246 daler, 8 ører og 19 og 1/3 penninger for å holdes ved like i 1646.⁸⁹ Videre viser Nilsson at kostnadene i stor grad holdt seg noenlunde de samme fram til 1659, på rundt 10.000 daler. Fra 1659 til 1670 ser vi en økning før det jevner seg ut fram til 1685. Jemtlands innbyggere måtte fra 1670 betale rundt 30.000 daler hvorav både lønn og materialkostnader dekkes av det. Dette ble vanskelig for staten å kreve inn, men den Västernorrländska kommisjonen fant en løsning på dette. De valgte å sette opp sølvskatten i Jemtland, fra 1 daler per tønneland bøndene eide, til 2 daler. Dette førte til misnøye blant bøndene, men hæren kunne nå finansieres. En grunn til at prisen for hæren økte så kraftig kan være at det var vanskeligheter med rekrutteringen av soldater. For å gjøre dette lettere forsøktes det å lokke menn med høyere lønn. Dragoner var soldater som reiste med hest, men som kjempet til fots. Nilsson peker på kilder som forteller oss at Jemtlands regiment i hovedsak var et infanteriregiment, men at de fikk betalt som om de var et dragonregiment. Det vil si en økning i lønn fra 10 daler til 15 daler. Å være en del av et dragonregiment ga også økt status, noe som igjen ga tilgang til flere ressurser.

Fra og med 1685 ser vi den siste klare økningen i hærens ressursbehov. Her ender ressursbehovet på et sted mellom 35.000 og 40.000 daler. Nilsson peker på at hæren i Jemtland på dette tidspunktet gjennomgår en omorganisering ved hjelp av endringer i statens inndrivelse av skatter, tiende og andre økonomiske ordninger. Dette frigjorde flere midler til hæren, og lønnen for soldatene ble økt fra 15 daler til 20 i 1686.

Hvis man tar for seg hærens ressursuttak i Jemtland i perioden fra freden i Brömsebro fram til den store nordiske krigs utbrudd finner man en stor økning på de fem tiårene Nilsson har undersøkt. Økte skatter og byrder var ikke populært blant bøndene, men behovet for en sterk hær førte til sterkere statlig tilstedeværelse. Dermed fikk staten bedre kontroll over landskapet. Øvrige kostnader som staten ikke klarte å dekke gjennom skattlegging av befolkningen kom ifølge Michael Nilsson gjennom subsidier fra allierte stater eller som han

⁸⁹ Nilsson 1995: 64-75

sier selv «(...) ett direkt resursuttak, eller om man så vill, plundring av krigsområden».⁹⁰ Plyndringen gjaldt krigene som ikke foregikk på svensk jord.

Det er først etter dronning Kristinas abdikasjon i 1654 at jemtene blir kastet inn i harde kamper som førte til store tap.⁹¹ Etterfølgeren Karl X Gustav ønsket å styrke Sveriges posisjon på den internasjonale scenen som gjordes gjennom krigføring, noe som videreførtes av hans etterfølgere. Et eksempel på hvor store tapene kunne være i hæren kommer på 1670-tallet. I 1674 ble det Jemtlandske regiment sendt til Tyskland etter Sverige ble dratt inn i krigen.⁹² Det ble sendt 896 mann fra regimentet for å delta i krigen, men den gikk mot svenskene som til slutt måtte trekke seg tilbake. Av soldatene som ble sendt ned returnerte kun 107 mann.

4.2 Militære konflikter og rettslige konsekvenser i Jemtland

Mellom 1645 og 1700 var Sverige i krig mot Danmark-Norge ved to anledninger, Karl Gustav krigene fra 1657 til 1660 og den skånske krig fra 1675 til 1679. Den første krigen var det i høyeste grad forventet ville finne sted på et eller annet tidspunkt, og danske kong Fredrik III trodde dette var det rette øyeblikket for å vinne tilbake de tapte provinsene etter freden i Brömsebro med tanke på Sveriges krigføring i Europa.⁹³ Sverige hadde lidd store tap i Polen, men for svenskekongen Karl Gustav kom krigen på et passende tidspunkt. Nå fikk han endelig en grunn til å trekke Sverige ut av krigen på kontinentet.

Det var landshövding Johan Oxenstierna som fikk ansvaret for å forsvare av Jemtland i 1657.⁹⁴ Hans arbeid ble vanskelig på grunn av at staten viste lite interesse for Sveriges nordlige områder og istedenfor å få forsterkninger måtte han heller sende knekter sørover. Frösö skans ble derimot forsvart av soldater fra Ångermanland, og ikke jemter. Som nevnt tidligere ble ikke jemtene ansett som trofaste nok til å stå for forsvaret av landskapet og de ble heller sendt sørover. Et tegn på at svenskernes skeptiske syn på jemtene kan stemme får vi da knektene ble sendt til Sundsvall, for så å ta seg videre til Stockholm. På turen til Sundsvall rømte 60 mann. Oxenstierna bemerket seg at hvis de ikke skulle seilt fra Sundsvall til Stockholm at nesten hele kompaniet ville ha desertert.⁹⁵

Den norske hæren møtte sympatisører blant den jemtlandske allmuen.⁹⁶ De norske troppene møtte ikke motstand i det de krysset grensa til Sverige. Innbyggerne, hvor

⁹⁰ Nilsson 1995: 52

⁹¹ Bromé 1954:105-106

⁹² Nilsson 1995: 60

⁹³ Bromé 1954: 108

⁹⁴ Bromé 1954: 113

⁹⁵ Bromé 1954: 114

⁹⁶ Johnsen, Odd Arne, *Krabbekrigen og gjenerobringen av Jämtland*, Oslo 1967: 205-06

flesteparten fortsatt følte seg som nordmenn, som bodde i grensetraktene hadde heller ikke noe hastverk ved å informere den svenske hæren med innfallet. Isteden hjalp de til med invasjonen og fungerte som veivisere, speidere og budbringere. Oxenstierna sa da han fant ut dette at den «infödda jutearten» var langt ifra utryddet blant Jemtlands innbyggere.⁹⁷

Under krigen tok den norske hæren kontroll over Jemtland, men ved fredsavtalen i Roskilde i 1658 ble provinsen igjen gitt til Sverige, sammen med Trøndelag. Etter krigens slutt ble det kalt inn til landsting på Frösö, hvor Oxenstierna og regjeringen søkte å evaluere jemtenes trofasthet under konflikten. Her ble presteskapet og medlemmer av allmuen forhørt om deres innsats.⁹⁸ Alle medlemmer av presteskapet som ble anklaget for forræderi hadde innehatt sitt embete siden før 1645. Av sakene Janrik Bromé legger fram kommer det ikke til syne om noe større straff for å ha hjulpet nordmennene. Hans Nielsen Berg som ble offer for sterke anklager, blant annet for å ha erklært den danske kongen for sin egen, klarte å unngå fengselsstraff, men ble fratatt sitt embete.⁹⁹

Foruten om noen få personer i Ragunda var det ingen blant befolkningen som hadde informert de svenske styresmaktene om den norske invasjonen.¹⁰⁰ De 24 landstingmennene fungerte som jemtenes forsvarere i saken og forklarte at grunnen til at de hadde brutt deres ed til kongen var det ikke var noen hær til å beskytte dem. De la også vekt på at de få som hadde gjort motstand ble hardt behandlet av nordmennene. Oxenstierna var ikke fornøyd med unnskyldningen, men det ser ikke ut til å ha fått noe særlig konsekvenser for befolkningen. De ble enige om å overse hva som hadde skjedd, men allmuen måtte opptre bedre ved framtidige anledninger og støtte den svenske kongen. Det finnes ikke noe bevis på flere rettslige prosesser enn landstinget på Frösö som følge av krigen. Krigen var ikke slutt etter freden i Roskilde og den fortsatte til 1660, men da i hovedsak i Trøndelag, og ikke Jemtland.

Også under den skånske krig fra 1675 til 1679 kom den norske hæren inn i Jemtland og overtok kontrollen en periode. Denne gangen trakk de seg derimot ut av landskapet før fredsavtalen var underskrevet i frykt for en stor svensk offensiv. Under inntoget og okkupasjonen til nordmennene i 1677 viste jemtene seg igjen i stor grad å være norskvennlige.¹⁰¹ Et eksempel er da allmuen foreslo at de kunne hjelpe å speide etter den norske hæren langs grensa. Generalmajor Karl Sparre gikk med på dette og før han visste ordet av det sto den norske hæren kun 2 mil fra Frösön. Igjen hadde jemtene latt være å

⁹⁷ Bromé 1954: 116

⁹⁸ Bromé 1954: 120

⁹⁹ Bromé 1954: 122-123

¹⁰⁰ Bromé 1954: 124

¹⁰¹ Bromé 1954: 426-430

informere om det norske innfallet. Den svenske hæren var fragmentert på grunn av troppeforflytninger for et planlagt angrep på Norge, Sparre la på flykt. Landskapet lå nå åpent for nordmennene, som tok kontroll over provinsen.

Mange jemter så på okkupasjonen som en befrielse etter 32 år under svensk styre. Men som nevnt trakk den norske hæren seg ut etter noen måneder og svenskene kunne ta over provinsen igjen uten problemer. En bondesønn med navn Fastesson, som flyttet til Norge i det nordmennene trakk seg ut, hadde skrevet et dikt om den svenske statens styremåte. Diktet beskriver den norske okkupasjonen som «den glædelige tijdh»¹⁰². Han beskriver også Karl Sperre som en tyrann og viser sin misnøye over den svenske hærens militære ressursuttak; «(...) Han hafver förstört vårt gamla mål og gjort oss falska vechter och tagit en bonde i hvar annan gårdh sigh till laghskrefne knecktar (...)».¹⁰³ Hvis vi ser dette i kontekst med jemtenes oppførsel overfor den norske okkupasjon er det grunn til å tro at Fastesson er langt fra den eneste med dette synet på den svenske statsmakten. Noe annet som er interessant med diktet er at det er skrevet på svensk, som gir et inntrykk av at han kan ha vært elev ved en svensk skole.

Jemtenes svik mot den svenske staten skulle igjen straffes. Denne gangen fikk det hardere konsekvenser enn etter Karl Gustav krigene. Bromé kaller det for den store «räfsten» og det er denne hendelsen som Edvard Bull baserer mye av sin konklusjon på. En av de som fikk gjennomgå var sognepresten Olof Rahm i Ragunda.¹⁰⁴ Under okkupasjon hadde han forsøkt å spille et dobbeltspill ved å gi informasjon til begge sider. Rahm hevdet at han handlet på måten han gjorde for å redde eiendommen, og dermed livsgrunnlaget sitt. Saken gikk til hovrätten, hvor Rahm sammen med 12 andre, ble dømt til døden ved halshugging den 3.mai 1678. 27.mai ble den tidligere sognepresten henrettet sammen med 3 andre. I løpet av 1678 ble flere dømt til døden, men straffen lot vente på seg og ved freden i Lund i september 1679 fikk de som enda ikke hadde blitt henrettet amnesti som en del av avtalen. På samme tid ble også bøndene fratatt sine våpen, så de ikke lenger hadde mulighet til å operere som snapphaner.¹⁰⁵ En snapphane er en betegnelse på pro-danske geriljasoldater i tidligere danske områder.¹⁰⁶

¹⁰² Bromé 1954: 437

¹⁰³ Bromé 1954: 437

¹⁰⁴ Bromé 1954: 438-442

¹⁰⁵ Bull 1927: 229

¹⁰⁶ Hentet fra <<https://snl.no/snapphane>>

Ifølge Bull er det under den skånske krig man siste gang vi hører om noe aktiv norskvennlighet fra jemtene side.¹⁰⁷ Fra 1679 fram til utbruddet av den store nordiske krig var det ingen konflikter mellom Norge og Sverige hvor jemtene måtte ta stilling til spørsmålet. Også under den store nordiske krig var ikke store deler av handlingen lagt til Jemtland og grenselandskapet i området før mot slutten, ved svenskenes forsøk på å ta Trondheim i 1718 og det var for det meste stillstand mellom partene.¹⁰⁸ Jämtlands dragonregiment var med i forsvaret av Herjedalen, men Landskapet Jemtland i seg selv var ikke en del av krigen utenom noen få ødeleggelsestokt fra nordmennenes side. Opprettholdelsen og økningen av mannskapet i regimentet ga befolkningen store økonomiske byrder og staten så seg nødt til å stramme inn deres privilegier for at det skulle være mulig å holde regimentet i provinsen. Regimentet måtte bli værende gjennom flere år for å kunne stoppe et eventuelt norsk innfall. Det finnes også eksempler på soldater som deserterte da de fikk ordre om å forlate Jemtland til fordel for krigføring i de sørlige delene av Sverige.

Kapittel 5: Konklusjon

I denne oppgaven har vi tatt for oss den svenske integrasjonsprosessen av Jemtland fra 1645 til 1700. Målet med undersøkelsen var å besvare de to spørsmålene som ble presentert i innledningen; var jemtene blitt svenske i 1700, og hvilken rolle dronning Kristinas resolusjon spilte inn på forsvenskningsprosessen? Først i konklusjonen kommer vi til å besvare det sistnevnte spørsmålet.

Resolusjonen som ble lest opp for jemtene 24. desember 1645 viser at dronningen tok hensyn til forhandlingene mellom staten, geistligheten og allmuen. Det kommer fram i form av at flere av ønskene ble hørt eller at det ble inngått kompromisser mellom partene. Lovendringene i seg selv tyder på at dronningen ønsket en rolig integrasjonsprosess som skulle gå over lengre tid og ikke føles tvungen, men heller vinne tillit hos jemtene. Her bidro trolig gjeninnføringen av odelsretten sterkt. Noen punkter var det på en annen side ikke mulig for dronningen å endre på, som for eksempel militærets behov for knekter.

Resolusjonen ble en bra start i integrasjonsprosessen som lar jemtene i stor grad leve slik som de gjorde under Danmark-Norge. De neste markante endringene kommer i form av den västernorrländska kommisjonens besøk. De så sitt snitt til å effektivisere ressursuttaket og styringen av landskapet. På dette tidspunktet var jemtene mer vant med sin nye øvrighet og flere tiltak kunne bli gjort uten at det førte til for store motsetninger mellom allmue og stat.

¹⁰⁷ Bull 1927: 229

¹⁰⁸ Bromé 1954: 496-506

Derfor kan kommisjonen sees på som det neste store steget i integrasjonsprosjektet av Jemtland.

Oppgavens andre mål var å se om det var noe hold bak Edvard Bulls konklusjon om at jemtene «åpenbart var blitt rent svenske»¹⁰⁹ ved utbruddet av den store nordiske krig. Hvis vi ser på presteskapet er det tydelig at de i hvert fall er blitt *mer* svenske i løpet av perioden. Prestene anno 1700 var utdannet ved svenske skoler og var vant til språket og å forholde seg til den svenske staten. På en annen side nektet de å gi opp sine geistlige privilegier selv om de til slutt ble likere den svenske kirken rundt 1700. Tidligere har vi vist hvordan de forsøkte selektivt å velge ut svenske presters privilegier som ville gagne dem i tillegg til sine egne, men fikk avslag. Staten hadde også mulighet til å tvinge gjennom en uniformert kirkelov om den ønsket, men valgte å ikke gjøre det. Det er ikke enkelt å konkludere med akkurat hvorfor den svenske staten lot være, men trolig var det ikke så store forskjeller mellom hva jemtene fikk og de øvrige delene av Sverige. Bromé har blant annet presentert visse skatter som den svenske geistligheten hadde rett på, men ikke jemtene.

Hos allmuen finner man ikke store motsetninger til staten for utenom krigsårene og i rettsprotokoller. Jemtene hadde tidligere i stor grad levd i en provins preget av lokalt selvstyre. De siste årene under Danmark-Norge, spesielt fra 1613 av, ble selvstyret redusert og flere bestemmelser ble tatt av personer utenfra. Derfor kan man si at overgangen til Sverige på dette punktet ikke førte til store endringer for allmuen med tanke på at avgjørelser som regel ble tatt av ikke-jemter. Forskjellen mellom Danmark-Norge og Sverige er hvor langt statsapparatet hadde kommet i sentraliseringsprosessen. Sverige hadde som nevnt ikke like gode forutsetninger som Danmark-Norge i jordbruk og på det internasjonale markedet, noe som krevde en mer sentralisert stat og en strengere kontroll på ressursene den behøvde for å være konkurransedyktig i europeisk politikk. Disse ressursuttakene som i hovedsak kom i form av skatter og soldater førte til misnøye blant jemtene, men gang på gang ga de staten det den behøvde. Jemtene forsøkte også i flere tilfeller å utnytte den mer sentraliserte staten ved å henvende seg til Stockholm i konflikter med landskapets embetsmenn. Kildematerialet tyder på at jemtene godtok svarene de fikk fra monarken og hovedstaden. Motsetninger mellom allmuen og visse embetsmenn virker det som at staten ordnet opp i, for den ville ikke skape unødvendige problemer for seg selv.

¹⁰⁹ Bull 1927: 229

Et problem med Edvard Bulls konklusjon er at det virker som at han baserer mye av den på jemtene innsats i den store nordiske krig i forhold til hvordan de oppførte seg under Karl Gustav krigene og den skånske krig. Han peker på at jemtene ikke bisto nordmennene på samme måte som under de tidligere konfliktene. Han viser også til Olof Rahms henrettelse i 1678 etter den norske hæren hadde trukket seg ut av landskapet. Bull mener at fordi det ikke er en lignende straffeforfølgelse som den store räfsten etter den store nordiske krig, viser det at jemtene var blitt helt svenske. Problemet med denne konklusjonen er at det ikke virker som om at han har tatt hensyn til krigenes forskjellige hendelsesforløp. Under de to første krigene etter 1645 sto nordmennene i Jemtland og kontrollerte landskapet i motsetning til under den store nordiske krig. Det la et grunnlag for mer hjelp fra jemtene, enten de ble brukt som informanter, veivisere eller i andre roller. Det virker heller ikke som at han tar med i betraktning at våpnene ble konfiskert etter den skånske krig. Det fjernet jemtene mulighet til å operere som snapphaner og yte fysisk motstand mot den svenske hæren. Tar man disse forutsetningene med i betraktning ble det heller aldri noe behov for en straffeforfølgelsesprosess i etterkant av den store nordiske krig. Jemtene som eventuelt ønsket å gjøre motstand mot den svenske hæren fikk ikke mulighet til det. På dette grunnlaget kan man si at Bulls påstand ikke holder med tanke på at man ikke vet hvordan de ville oppført seg om krigen hadde utviklet seg annerledes. Noe som går igjen, både fra Danmark-Norges tid som øvrighet i Jemtland og de to forløpende krigene etter 1645 under svensk styre, er at det virker som at jemtene ofte bistår hæren til statsmakten som står i landskapet, uavhengig om det er de forsvarende eller invaderende styrkene. Trolig forsøkte jemtene å sikre sine gårder og livsgrunnlag ved å opptre på denne måten. Til tross for at deres handlinger kunne få konsekvenser i ettertid, som for eksempel i 1613 og 1678, var det beste alternativet å samarbeide med styrkene som sto i landskapet. Derfor kan man si at det ikke er mulig å konkludere om jemtene var blitt helt svenske eller ikke.

Edvard Bulls påstand er for bastant hvis man tar med de faktorene han baserer den på. Til tross for dette er det likevel ikke tvil om at jemtene var blitt mer svenske i løpet av den 55-årige perioden oppgaven tar for seg. De var blitt innlemmet i et politisk system som brakte dem nærmere statsmakten i Sverige enn hva som hadde vært tilfelle i Danmark-Norge, noe de utnyttet ved å henvende seg til høyere statsinstanser ved flere anledninger. Dronning Kristinas resolusjon var en god start for å vinne tillit hos jemtene, blant annet med at den ikke krevde en full endring i lover og regler, og den ga dem tilbake odelsretten. Videre innføres gradvis endringer i landskapet, da spesielt ved den västernorrländska kommisjon hvor det kommer flere nye bestemmelser som skulle gjøre Jemtland mer lik resten av Sverige. Det er ikke noe

som tyder på en kontinuerlig misnøye blant befolkningen mot den svenske staten under perioden vi har tatt for oss. Det virker som at de statlige tiltakene som var upopulære blant allmuen kun var det i tiden rundt innføringen av dem, før de ble vant til forandringene.

Kilder og litteratur

Uttrykte kilder:

Landsarkivet i Östersund, Offerdal Kirkearkiv J 1: 4, Nr. 1: Resolusjon fra Dronning Kristina 24/12 1645

Riksarkivet, Stockholm (RA). Äldre kommittéer – 630: «Västernorrländska kommissionen och dess undersökningar av tilståndet därstädes.»

Oppslagsverk:

Store norske leksikon:

<<https://snl.no/snapphane>> (Aksessert mai 2019)

Norsk historisk leksikon:

<https://lokalhistoriewiki.no/wiki/Leksikon:N%C3%A5dens_%C3%A5r> (Aksessert mai 2019)

Litteratur:

Andersson, Karin, «Jämtland, Länsmän och landshövdingar», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statssystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 86-112

Andersson, Malin, «Staten och tinget i Jämtland» i Sörlin, Per (red.), *Mellan två stassystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 138-169

Andresen, Espen, *Landskap og Maktstat, Jemtland 1613-1645*, Östersund 2000

Bromé, Janrik, *Jämtlands och Härjedalens Historia – Tredje delen 1645-1720*, Stockholm 1954

Bull, Edvard: *Jemtland og Norge*, Oslo 1927

Dalen, Arnold, «Jamskan – Norsk, svensk eller midtnordisk?», i Imsen, Steinar (red.), *Grenser og grannelag i Nordens historie*, Oslo 2005: 332-344

Gustafsson, Harald, *Nordens historia – En europeisk region under 1200 år*, Lund 2007

Gustafsson, Harald (red.), Sandnes, Hanne (red.), *Vid Gränsen, Integration och identitet i det förnationella Norden*. Stockholm 2006

Hellström, Solbritt, *Att vänja sig till det svenska språket*, Umeå 2008

- Imsen, Steinar, «Det norske grenselandskapet Jemtland», i Gustafsson, Harald (red.), Sandnes, Hanne (red.), *Vid Gränsen, Integration och identitet i det förnationella Norden*. Stockholm 2006: 61-83
- Imsen, Steinar (red.), *Grenser og Grannelag i Nordens Historie*, Oslo 2005
- Jacobsson, Hans, *Jämtlands Försvenskning. De härskande samhällsgrupperna (den svenska överklassen) i Jämtland under svensktidens första hundra år. En socialhistorisk studie*. Östersund 1991
- Johnsen, Arne Odd, *Krabbekrigen og gjenerobringen av Jämtland*, Oslo 1967
- Lindegren, Jan, «Det danska och svenska resurssystemet i komparation», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statsystem – Jämtland under 1600-talet*, Umeå 1995: 11-46
- Nilsson, Michael, «Den svenska militärstatens resursuttag i Jämtland 1645-1695», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statsystem – Jämtland under 1600-talet*. Umeå 1995: 51-82
- Njåstad, Magne, (2014), «Det østre riket». Kongelig administrasjon i Jemtland ca. 1300-1500, *Heimen*, 51(04), 297-306, Hentet fra https://www.idunn.no/heimen/2014/04/det_oestre_riket_kongelig_administrasjon_i_jemtland_ca
- Njåstad, Magne, Andresen, Espen, Englund, Sonja, Theland, Tord, «Landet i midten»: Jemtland fra unionsperiferi til grenseprovins, i Imsen, Steinar (red.), *Grenser og grannelag i Nordens historie*, Oslo 2005: 277-327
- Slungård, Staale, «*Staten og Geistligheten*». *En undersøkelse av Jemtland 1571-1645*. Masteroppgave ved NTNU, Trondheim 2015
- Sörlin, Per (red.), *Mellan två statsystem – Jämtland under 1600-talet*. Umeå 1995
- Åkerlund, Magnus, «Kommissionsväsendet och jämtarna», i Sörlin, Per (red.), *Mellan två statsystem - Jämtland under 1600-talet*. Umeå 1995: 113-134

